

Олексій Ол. БОСЕНКО

ІСТОРІЯ КИЇВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО УЧИЛИЩА У ДОСЛІДЖЕННІ ОЛЬГИ ДМИТРІВНИ КАРПЕНКО

(Публікація архівного документа)

Ситуація з професійною художньою освітою у Києві кінця XIX — першої чверті XX століть, як і в інших містах України, була доволі складною. Мистецьких шкіл у Києві майже не існувало, за винятком декількох приватних, а саме, шкіл Н. Буяльського, М. Башилова, М. Рігельмана, школи Києво-Печерської лаври. Пізніше, 1875 року, з'явилась школа М. Мурашка, яка проіснувала 25 років. Лише 1901-го було створене Київське художнє училище (вул. Бульварно-Кудрявська, 2). Саме ця сторінка в історії українського візуального мистецтва і художньої освіти, на наш погляд, є найменш дослідженою.

Перші розвідки щодо ґрунтовного вивчення художньої освіти в Україні другої половини XIX — першої чверті XX століття були зроблені кандидатом мистецтвознавства О. В. Сторчай, яка 2010 року захистила дисертацію «Становлення і розвиток мистецької освіти у Київському університеті (1834–1924 рр.)». У авторефераті автор зазначає, що проблема мистецької освіти є важливою для будь-якого національного мистецтва і культури, а для українського, що протягом значного періоду колоніальної залежності країни розвилась за умов відсутності не тільки вищих, а й середніх мистецьких закладів, є особливо актуальною [1, с. 1].

У монографії «Мистецька освіта в Київському університеті (1834–1924)», як і в дисертації, О. В. Сторчай розглядає особливості викладання рисунку, живопису, архітектури у Імператорському університеті св. Володимира, вводить в науковий обіг дещо забуті імена художників, архітекторів, мистецтвознавців: Б. Клембовського, К. Павлова, Г. Васька, Ф. Меховича, О. Беретті, Г. Павлуцького, А. Прахова та ін. Її напрацювання, це дійсно «багатопланове, комплексне дослідження, де вперше було зроблено панорамний огляд мистецтвоосвітніх процесів у Київському університеті у 1834–1924 рр.» [2, с. 17]. Поза увагою дослідниці лишилися приватні художні школи та студії, середні художні навчальні заклади, хоча існують численні ґрунтовні і цікаві публікації

О. В. Сторчай у періодичних виданнях мистецтвознавчого профілю, в яких висвітлюються окремі аспекти названих форм художньої освіти зазначеного періоду [3].

Джерелом важливої наукової інформації саме про цей історичний відтинок, з нашої точки зору, може бути машинопис із рукописними правками і довгими рукописними вставками, що належить Ользі Дмитрівні Карпенко, — «Київське художнє училище (1901–1920 рр.)», — написаний російською мовою з цитатами переважно українською. Створення праці датується приблизно 1959–1960 роками.

О. Д. Карпенко, спираючись на незначну кількість наукових видань, а саме: М. А. Прахова, А. Г. Шпакова, М. І. Мурашка, Н. В. Яворської, періодичні видання кінця ХІХ — початку ХХ століття та велику кількість архівних документів, опрацьованих нею вперше, висвітлює історію створення Київського художнього училища (далі КХУ), перші роки його діяльності та існування аж до початку 1920-х.

У висновках до тексту рукопису автор стверджує, що КХУ відіграло важливу роль в історії розвитку українського візуального мистецтва. Це був перший у Києві середній художній навчальний заклад, що існував за рахунок субсидій від державного казначейства і мав власний статут. Щорічно до КХУ вступало декілька сотень осіб, які, закінчуючи його, отримували звання вчителів малювання та креслення, а також звання помічників архітектора і право без іспитів вступати до петербурзької Академії художеств для продовження подальшої освіти. Особливість КХУ полягала в тому, що учнями його мали можливість стати всі бажаючі, незалежно від віку, стану і статі, але обов'язково з наявністю хисту до малювання.

Викладачі Училища, відомі вже на той час художники, М. Пимоненко, І. Сисоєв, В. Менк, Г. Дядченко, О. Мурашко, Ф. Кричевський та ін., часто разом із учнями, були організаторами й учасниками художніх виставок. Значний вплив, на думку О. Д. Карпенко, викладачами та учнями КХУ Ф. Кричевським, М. Хворостецьким, М. Козиком, К. Трохименком та ін. було здійснено і на розвиток українського радянського візуального мистецтва.

Рукопис О. Д. Карпенко, створений у другій половині ХХ століття, не був надрукований, і звісно, потребує подальшої ретельної додаткової наукової перевірки, можливо, певної переінтерпретації, зняття відповідної політичної заангажованості, але, безумовно, його теперішня публікація має полегшити і мистецтвознавцям, і всім небайдужим до історії розвитку українського мистецтва пошуки необхідної інформації про систему художньої освіти у Києві першої половини ХІХ — першої чверті ХХ століття.

На жаль, щодо постаті Ольги Дмитрівни Карпенко нам не вдалося віднай-

ти якихось відомостей, навіть років життя, окрім того, що вона у 1960-му працювала у секторі історії українського мистецтва відділу народної творчості й історії українського мистецтва Академії будівництва і архітектури УРСР, а в 1961-му молодшим науковим співробітником сектору народної творчості та декоративно-ужиткового мистецтва того ж відділу. У 1960-му її колегами були — керівник сектору Ф. С. Уманцев, старші наукові співробітники П. Н. Мусієнко та І. І. Врона, молодші наукові співробітники Г. А. Богданович та Н. П. Мулкіджанян [4, с. 17], у 1961-му, після деякої реорганізації відділу, — керівник сектору П. Г. Юрченко, старші наукові співробітники С. А. Таранушенко та П. Н. Мусієнко, старший художник Ю. І. Химич, молодший науковий співробітник Н. А. Дубина, старший художній редактор Г. Ф. Яценко, літературний редактор П. О. Філімонов, коректор К. І. Новгородська і старший художник В. І. Кононець [5, с. 42–43]. Імена Стефана Таранушенка, Івана Врони, Петра Юрченка і Юрія Химича в історії української культури є хрестоматійними. Сектор був однією зі складових — поряд із сектором українського мистецтва дорадянського періоду (керівник Я. П. Затенацький) та сектором українського радянського мистецтва (керівник І. І. Врона), створених у 1961-му, — відділу вивчення народної творчості та історії українського мистецтва, що його очолював академік В. Г. Заболотний (1898–1962), котрий після перетворення Академії архітектури УРСР (президентом якої він був упродовж 1945–1956 років) на Академію будівництва і архітектури УРСР, лишився без роботи. Головним завданням діяльності очолюваного Заболотним відділу було створення фундаментальної «Історії українського мистецтва», що була підготовлена та вийшла друком у шести томах (семи книгах) упродовж 1966–1970 років, уже після смерті ідеолога і керівника цієї праці. Серед авторів «Історії...» імені О. Д. Карпенко немає, відтак можна передбачити, що вона виконувала у секторі Юрченка допоміжну роботу, а також чи за власною ініціативою, погодженою з керівництвом, або ж за дорученням Юрченка або Заболотного займалася вивченням історії КХУ.

Восени 2001 року рукопис та додаткові матеріали (дві грубі теки з архівними виписками, чернетками, фрагментами рукопису та ін.) були передані проф. А. О. Пучкову, тодішньому ученому секретарю Державного НДІ теорії та історії архітектури і містобудування, кандидатом мистецтвознавства Федором Самійловичем Уманцевим (1914–2010). Федір Уманцев у 1954–1960 роках працював керівником сектору історії українського мистецтва, зокрема фактично очолювавши (разом із реставратором і мистецтвознавцем Лукою Калениченком) підготовку «Програми історії українського мистецтва» (1956, шість брошур у футлярі, наклад 1000 прим. [6]). З'ясувати, яким чином до Уманцева потрапили ці матеріали, не вдалося: передаючи матеріали О. Д. Карпенко, він

не пам'ятав ані автора, ані обставин, за яких в нього ці теки опинилися. Але оскільки він був принаймні у 1960 році керівником сектору, в якому працювала О. Д. Карпенко, слід вважати, що маємо справу з першою редакцією дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства (або історичних наук), що готувалася, можливо, під керівництвом Ф. С. Уманцева.

Рукопис можна розцінити як незавершений (на полях іноді трапляються авторські позначки щодо розробки того чи того мотиву дослідження). Він подається зі збереженням орфографії (але не пунктуації), стилістики та мови оригіналу. Бібліографічні посилання наближені до сучасних норм, написання прізвищ також відповідає сучасному.

1. *Сторчай О. В.* Становлення і розвиток мистецької освіти у Київському університеті (1834–1924 рр.) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.05 / ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. — К., 2010. — 19 с.

2. *Сторчай О. В.* Мистецька освіта в Київському університеті (1834–1924 рр.). — К. : Щек–2009. — 335 с.

3. *Сторчай О. В.* Карпо Трохименко: Спогади про Київське художнє училище (публікація архівного документа) // Студії мистецтвознавчі. — К. : Вид-во ІМФЕ, 2008. — Ч. 1 (21) : Архітектура. Образотворче мистецтво та декоративно-вжиткове мистецтво. — С. 143–157.

4. Академия архитектуры и строительства УССР : служебный телефонный справочник (по данным на 1 июля 1960 г.). — К. : [Рад. Україна], 1960. — 92 с.

5. Академия архитектуры и строительства УССР : справочник / сост. П. А. Красковский. — К. : Изд. СИА УССР, 1961. — 192 с.

6. Программа истории украинского искусства: [в 6 вып.] / Академия архитектуры УССР ; редкол. : В. И. Заболотный (пред.), Е. И. Катонин (зам. пред.), Л. П. Калениченко и др. — К. : Госстройиздат УССР, 1956. — [Вып. 1] : Введение. Древнейшее искусство / Л. П. Калениченко, Б. Б. Лобановский, Ф. С. Уманцев, А. А. Аль. — 40 с.; [Вып. 2] : Архитектура / Ю. А. Нельговский, Г. А. Лебедев, Ю. С. Асеев и др. — 128 с.; [Вып. 3] : Живопись / Л. П. Калениченко, Ф. С. Уманцев, П. И. Говдя и др. — 204 с.; [Вып. 4] : Графика / Л. П. Калениченко, Ф. С. Уманцев, П. А. Цыбенко и др. — 104 с.; [Вып. 5] : Скульптура / Л. П. Калениченко, Ф. С. Уманцев, Б. Б. Лобановский и др. — 132 с.; [Вып. 6] : Декоративное искусство / П. Г. Юрченко, П. Н. Жолтовский, Н. Д. Манучарова, П. Н. Мусяненко. — 108 с.